

NAGYKANIZSAI HONISMERETI FÜZETEK

18

1998

Berkes József

A nagykanizsai olajipari lakótelep
építéstörténete

Buda Ernő

Bősze Kálmán élete és munkássága

908
1355

Berkes József

**A NAGYKANIZSAI
OLAJIPARI LAKÓTELEP
ÉPÍTÉSTÖRTÉNETE**

Buda Ernő

**BŐSZE KÁLMÁN ÉLETE
ÉS MUNKÁSSÁGA**

Nagykanizsa, 1998

Kiadja:
a Drill-Trans Kft., a KÖGÁZ Kanizsa ÉPSZER Kft.,
a Magyar Gázmérő Technika Kft., a Mélyfúrási Információ Szolgáltató Kft.,
a MOL Rt. Nagykanizsai Bányászati Üzem, a MOL Travel Utazási Iroda,
a ROTARY Fúrási Rt. és a Zala-Petroltransz Kft.
támogatásával
a Nagykanizsai Városvédő Egyesület Honismereti Köre

Építéslektor:
Csiky György

Az angol nyelvű összefoglalást fordította:
Mátyásné Flórián Ildikó

A rajzokat az eredeti tervek kópiáinak nyomán készítette:
Lengyák András

Szerkesztő és felelős kiadó:
Dr. Cseke Ferenc

ISSN 1216 3724
ISBN 963 03 4788 1

Nyomdai munkálatok:
Kanizsai Nyomda, Nagykanizsa
Műszaki szerkesztő: Lengyák András
Felelős vezető: Brenner Árpád
945-98

A NAGYKANIZSAI OLAJIPARI LAKÓTELEP ÉPÍTÉSTÖRTÉNETE

„A kitermelt kőolaj pénzt hozott Kanizsán, a Sétatérből kihalított területen rövid idő alatt felépült a MAORT-lakótelep. A földszintes házak tágas kert közepén álltak. A kaputól kőlapokkal borított út vezetett a házhoz. A kertben zöld lombú fák, buja virágok, egzotikus bokrok pompáztak. A délre néző teraszt földig érő üvegfal választotta el a szobától. Ha sütött a nap, az üvegajtót szétnyitották, és a kerti székeket kivetették a lakók a teraszra. Az idegen tervek nyomán épült tisztviselőlakások lázba hozták a várost. Ezek voltak az első igazi villalások Kanizsán; az olajbányászat hasznát, a kőolaj értékét jelképezték.”

Tüskés Tibor, neves pécsi író jegyezte le a nagykanizsai olajipari lakótelepről ezeket az elismerő sorokat. Az Ezerszínű Magyarország című sorozat keretében, az 1979-ben kiadott Zalamente, Somogyország című könyvben jelent meg, melyet a szülőföldjéről írt.

Más kiadványok – így a Panoráma útikönyv – is megemlíti a lakótelepet, mint látványosságot a Városi Sétakert szomszédságában levő nevezetességként!

A szakértők is elismerték e telep jelentőségét. Városunk a '60-as években új Általános rendezési tervet készítettett a VÁTI-val (készítője Zlamár Ilona volt), s ez már „városképi védettség” írt elő e telepre.

Városunk ennek eleget is tett, amennyiben a közgyűlésünk az épített és természeti környezet értékeinek helyi védelméről szóló rendeletében részletesen szabályozta a teendőket. Most már csak az ingatlanulajdonosokon múlik, hogy ezen előírásokat a telep érdekében pontosan be is tartásuk, továbbá minden lakótelepen lakó, vagy a városát szerető emberen, hogy a sok más feladattal is megterhelhet hatóságok figyelmét is felhívják az esetleg még helyrehozható hibákra és eltérésekre.

A lakótelep építésének kezdetekor 1942-t írunk. Hazánk sajnos addigra már belesodródott a II. világháborúba, ennek következtében úgy hadászati, mint gazdaságilag támogatni kellett a leendő vesztes felet, országszerte megnehezültek az építési munkálatok, különösen a lakóház-építkezések.

Sokféle építőanyag gyártása – más, fontosabb hadianyagokra való tekintettel – teljesen leállt, vagy legalábbis erősen lecsökkent. Ezeket azután „zárolták”, és

csak fontossági sorrendben, kiutalásra lehetett ilyenekhez hozzájutni. Így pl. a vasanyag elsőrendű fontosságú hadianyaggá lépett elő, s ennek következtében különösen a vékonyabb betonacélhoz még kiutalást sem lehetett szerezni. Az építetők kénytelenek voltak a trianoni határok mentén a nagy költséggel kibontott ún. „bunkervasakat” megvásárolni és felhasználni.

Rendeletek szabályozták és egyre szigorították a felhasználható anyagokat, és 1943-ra maximálták pl. az ablaknyílások szélességét is a külső homlokzatokon. Hiánycikk volt a lenolajkence, a szigetelőanyag, a vízvezeték és a csatornázás anyagai stb. Ilyeneket esetleg „árukapcsolással” lehetett beszerezni. Mindezeket csak azért soroltam fel, hogy illusztráljam, milyen nehézségekbe ütközött ekkor már az építkezés.

A MAORT elsőrendű fontosságú hadiüzem lévén, aránylag gyorsabban kapta meg az ún. „zárolt” anyagok kiutalását. Az olajtermeléssel ekkor már nagy mennyiségben felszínre hozott földgázt legnagyobb részben a levegőbe engedték. Igyekeztünk tüzeinkben fűtésre és a kanizsai alsó téglagyárban téglaegetésre felhasználni. A betonkavics korlátlan mennyiségben rendelkezésünkre állt Muraszemenyén, a szállítás sem okozott problémát, miután üzemanyagként propánbután gázt használtunk, melyet a gázolintelegeink állítottak elő.

Tetőcserép gyártásához, melyet Beledről kaptunk elég jó minőségben és kellemes, piros színben, szénporkiutalást szereztünk. Az olajkutakhoz használt, és mindenkor elegendő mennyiségben szállított portlandcementet ha már 6 hónapnál tovább tárolták, a technológiai előírások tiltották, hogy fűrészi cementként használják fel. Így azután mi kaptuk ezt is, és mindenkor elegendő mennyiségben állt rendelkezésünkre.

Végül – ha minden kötél szakadt volna – a faanyag korlátlanul biztosítva volt számunkra, miután a budapesti beszerzési osztályunk a Székelyföldön egy egész erdőt vásárolt az építkezés céljára. A háború végén abból a fából gyorsan és nagy számban tudtunk ideiglenes raktár-, lakó-, üdülő- és más barakkokat gyártatni és felállítani.

A nagykanizsai olajipari lakótelep létrejött – amint ezt kortársai tudták – elsősorban Bösze Kálmán erdőmérnöknek, a MAORT Tervezési és Építési Osztálya vezetőjének volt köszönhető. De köszönhetjük mellette dr. Krátky István főpolgármesternek is, aki a MAORT kerületi felügyelőségének – ezzel a déldunántúli olajmezők termelésirányításának és kutatófűrészi szervezetének – Kanizsára telepítését minden mértékben támogatta. Még azzal is, hogy a Városi Sétakert szabadtéri strandfürdő létesítés után megmaradó hátsó – Vécsey utcai – részét mérnöklakások létesítésére felajánlotta! (Ehhez tudnunk kell azt is, hogy a MAORT amerikai anyavállalata a részvények 99%-ának a tulajdonosa, mérnökeket és vezető tisztviselőit úgy szerződtette, hogy részükre természetbeni lakást, fűtést és világítást biztosított. Ennek érdekében a MAORT előbb lakásokat bérelt

részükre a városban, majd egy háromemeletes lakóház építésének tervével foglalkoztunk, melyhez a vállalat megvásárolta a posta melletti saroktelket, de lakótelep létesítése is szóba került már 1941 nyarán a temető és a vasútpart közti részen, melyet még a mai napig sem építettek be.)

A Városi Sétakert alkalmas volt 10 db, egyenként kb. 200 m² alapterületű lakóház felépítésére, miután addig az utca közművesítve volt, és minden remény meg volt arra is, hogy a temető és a Babochay utca közti földeket is sikerült megszereznie a vállalatnak. Így kb. 80–100 lakásos lakótelep épülhet, amely az Hajcsár útig terjedhet.

A nagykanizsai építkezések előzményeként szólni kell az olajvidékeken vállalt építő tevékenységről.

Már 1938-ban készenléti mérnöklakótelep építésére került sor Bázakerettyén, a Borsfáig vezető út mellett, s e célból a zalaegerszegi Államépítészeti Hivatalhoz fordultak segítségért. Antal Dezső műegyetemi tanársegédet bízták meg a mérnökház tervének elkészítésével, aki ebben az időben a göcseji népi építészeti tanulmányozta. A Bösze Kálmán által elfogadott mutató, göcseji oromzatú mérnökházak ma is díszei és jól lakható lakóházai a két üzemnek.

A sikeres budafapusztai olajfűrés nagy anyagi fellendülést hozott a megyénk déli részének. Ez azzal járt, hogy a munkabérek is jelentősen emelkedtek, s emiatt a borsfai útépitést elvállaló Kalmár Zoltán, nagykanizsai mérnök-vállalkozó alaposan ráfizetett e munkájára. Így a továbbiakban már nem is akadt volna vállalkozó sem útépitésre, sem pedig magasépítésre.

Miután Bösze Kálmán addigi szakembere, Papp Jenő kőművesmester nagy gyakorlatot szerzett a nehéz gépegységek és egyéb ilyen berendezések szállításának intézésében, őt kellett elsősorban már 1939-ben pótolni.

Kiváló szakembert sikerült helyére biztosítani Dombay János kőművesmester személyében Zalaegerszegről, aki ott 15 esztendőn keresztül a Magyar Építőmunkások Országos Szövetségének megyei elnöke volt. Mint a dolgozók érdekeinek képviselője, természetesen sokszor került összeütközésbe a hatóságokkal, és emiatt ekkor is rendőri felügyelet alatt állt. A vállalat mint hadiüzem úgy alkalmazhatta csak őt, ha ígéretet tett arra, hogy a politizálást arra az időre, amíg az olajtermelésben dolgozik felfüggeszti, és ezért alkalmazói is jótállnak. Ez így is történt a háború befejezéséig.

Így tehát úgy a kanizsai lakóteleppel, mint az üzemi építkezésekkel kapcsolatban téves az az állítás, hogy Bösze Kálmán tervezéssel is foglalkozott. Ő maga építési terveket nem készített, csak irányított, miután erre a nagylétszámú házilagosan kivitelező magas- és útépitő csoportok irányítása mellett ideje sem lehetett. Ki kell azonban emelni kiváló ízlését, ami segítette őt helyes döntések hozatalában, az építési gyakorlata alapján a gondos és lelkiismeretes munka megkövetelésében, amit sajnos a háború után sokáig hiába vártunk.

Az építési szakmában Bősze Kálmán elsőként 1940 őszén Keresztes Győző, fonyódi építésztechnikust és Martincsevics Ferenc faipari technikust vette maga mellé segítségül. Keresztes ezután az Antal féle mérnökházak stílusában Kerettyén U-alakú művelődési házat és legénylakást tervezett, később a távvezeték építési munkáit intézte elsősorban.

1940 végén lépett termelésbe a lovászi olajmező, ott új építő és útépítő csoportokat kellett szervezni, és ez az ilyen jellegű feladatokat alaposan megnövelte.

Míg Kerettyén a létesítmények jórésze ideiglenes, illetve vándorjellegű csővázás létesítmény volt (pl. a gázolintelep, műhely, raktár stb.). Lovásziban már mindezt szilárdabb módon, téglából és betonból kellett már tervezni, elsősorban az anyagihiány miatt.

Keresztes Győzőt – aki velem egykorú volt és az egykori lakhelyemmel szomszédos helységben (Fonyódon) lakott –, már korábban is ismertem. Mint a század elején, az I. világháború kitörésekor születettek, a 30-as évek közepétől az a sors várt, hogy az éves katonai szolgálaton kívül minden esztendőben újabb bevonulásban volt részünk.

Keresztest az apja ajánlotta a vállalatnak felvételre, amikor az olajtávvezeték építése a Sió-csatornához ért, és a vízügy részéről az édesapja, mint vízmester, felügyelt e munkálatoknál.

Én – ezen írás szerzője – 1941 nyarán kaptam meghívást. A Vár úti irodában Bősze Kálmán próbatervet készíttetett velem is, és örült a tervezési gyakorlatoknak.

Bár értesülesem szerint elsősorban az új mezőben kellett építésvezető, oda azonban technikus is megfelelt, így rám elsősorban az építkezések tervezése várt. A munkámhoz technikusai segítséget kértem, és Győző Cőr, muraszombati kolléga személyében kiváló szerkesztőtechnikust kaptam, akivel – bár ekkor még nem is beszélt magyarul –, de szakmailag nagyon jól megértettük egymást, és minden feladatot megoldottunk a háború végéig, amikor is vissztért otthonába.

Nem sokkal később Alsólendváról jött hozzánk dolgozni technikusként Zsendin István, magyarul beszélő, és szintén Ljubljanában végzett technikus, akivel az építésvezetői gondunk is megoldódott.

Legnagyobb nyereségünk azonban 1941. október 1-jén volt, amikor munkába lépett Bősze Kálmán helyetteseként Póra Ferenc mérnök, a zalaegerszegi Állam-építészeti Hivataltól. Személyében kiváló kivitelező szakembert kaptunk, aki nagy szaktudással és szakértelemmel az építési osztály teljes fennállásáig működött, később a felettes szerveknél új szakterületen, a földgázipar fejlesztése és a földgáz elosztása terén fejtett ki közhasznú tevékenységet.

Póra Ferenc elsősorban az olajipari lakótelep tervezésébe kapcsolódott be. Ő javasolta mindenekelőtt a Batthyány utca folytatását a Sétakerten át az Olaj utcába.

Először a Papp Simon sétány és a Vécsey utca közé tervezett mérnöklakásokkal foglalkoztunk. A házakat körülvevő utak levonásával közel 14 ezer m² maradt a 10 mérnöklakásra, ez azt jelentette, hogy a legkisebb Vécsey utcai telek is 18%-os beépítésű lesz.

Bennünket Bösze Kálmánnal elsősorban az alaprajzi elrendezés és a ház formája érdekelt. Az eldöntött tény volt, hogy a göcseji oromzatos Antal féle háztípus jól mutat az olajmezőkön, de nem való a villanegyedbe. Mindenekelőtt a tájolásban és az alaprajzban kellett megegyezni.

Két építész megoldásait hoztam javaslatba. A Somogy megyei születésű Kozma Lajos a legkiválóbb magyar építészek közé tartozott. A tanácsköztársasági szereplése miatt a Horthy-korszakban kegyvesztett lett állami vonalon, így a gazdagok magánépítésze lett. A II. világháború kitörése után visszavonult és építésmérettel foglalkozott. Ekkortájt jelent meg Zürichben német nyelven a Das Neue Haus című, több mint 30 korszerű háztervet is tartalmazó építészeti könyve, melyet és is megvettem magamnak.

Az ebben bemutatott alaprajz a Papp Simon sétány felőli bejáratú, kb. 200 m² alapterülettel rendelkező lakásoknak minden tekintetben megfelelt.

Találtam dr. Kotsis Ivánnál is egy csaknem azonos elrendezésű, ugyanekkora háztervet, szintén északi bejáratl.

Utóbbi terv azonban véleményünk szerint túl nagyra méretezett mellékhelyiségekkel, terasz nélkül, nyeregtetővel túl egyszerűnek tűnt. (Mindkét tervnek oldalsó, gazdasági bejárata is volt.) Így abban állapodtunk meg, hogy virágszeggéllyel körülvett, rézsüs földterasz készül a nappali és az ebédlő előtt, teraszra néző tolos harmonika ajtóval. Az ebédlő számára – Bösze Kálmán kívánsága szerint – egy sarkosan elhelyezett virágablakot terveztem.

Abban is megegyeztünk, hogy egyszerű, kontyolt tető készül, beledi kettős cserépfedéssel. Ez volt az alaptípus, melyet Tüskés Tibor a bevezető szerint „idegen tervnek” gondolt.

Megrajzoltam hozzá a pincét is óvóhellyel, és ez lett az alaptípusunk, melyet négyszobás „A” típusnak kereszteltünk el. 4 db. készült belőle, különböző színű Semperviva nemesvakolattal, kőlabazatos léckerítéssel.

Ugyanilyen formára készült a Vécsey utcai 5 db mérnökház is, ezek azonban a terazon keresztül déli bejáratot kaptak, emiatt 15 m²-el nagyobb lett az alapterületük. A Papp Simon sétány közepére ötszobás terv készült, ez csak annyiban különbözik a mellé levőktől, hogy egy dolgozószobával kibővült.

Végül Bösze mérnök úrral bejelöltük a beépített szekrények helyét is, és átadtam a tervet szerkesztőmnek, 1:50-es léptékű ún. pallértervek (alaprajzok, metszetek, homlokzati rajzok) kidolgozására.

Az alaptervet ezután Bösze Kálmán jóvá hagyatta a felettes szervekkel, elsősorban Dinda János kerületi felügyelővel és Gyulai Zoltánnal.

Itt megjegyezni kívánom, hogy nem mindenki értett egyet ezekkel. Az egyik Papp Simon sétány felőli lakó – Halász Béla mérnök – pl. kijelentette, hogy ő nem tud elképzelni olyan lakóházat, ahol a szobák nem az utcára néznek! A vezetőségünk azonban nekünk adott igazat.

A teraszra nyíló ajtókat és a virágablakokat megkíséreltük még vasból készíttetni az akkor leghíresebb ilyeneket készítő céggel, a Haas és Somogyival. Elvállalta, bár nem volt olcsó mulatság, házanként 5000 pengőért. (Ekkor a Balatonon egy kisebb nyaralót lehetett ezért még építeni.)

Ami a tervek kidolgozását illeti, apám vállalatánál mindent ceruzával rajzolunk, a tussal való kihúzást feleslegesnek tartottuk, miután a fénymásolt példány is kitörölhetetlen volt. A fénymásoló gép is ismeretlen volt, napon másoltak a fénymásolók. Megjegyzem, hogy a professzoroktól is csak ceruzarajzok kerültek ki általában.

A sétakerti építkezések 1942 tavaszán kezdődtek, a kivitelező Kalmár Zoltán mérnök cége volt, aki – ha jól emlékszem – ekkor katonai szolgálatot teljesített, és Póra Ferenc egyezett meg vele úgy, hogy szerszámaikat, felszerelését igénybe véve a kifizetett munkabérek után megegyezés szerint százalékot fizettünk neki.

Ugyanezen évben elkészültek egyszerűbb kivitelben és fa nyílászárókkal, kisebb, háromszobás alaprajzzal a Vécsey utca déli oldalán levő lakóházak is. Itt nyolc ház épült egymás mellé. Ezek egyébként hasonlítottak a mérnöklakásokra, csak nemesvakolat helyett kőporos vakolással készültek, hasonló földterasszal, szintén kontyolt tetővel.

Megjegyezni kívánom azt is, hogy a vállalat felajánlotta a városnak, hogy hajlandó a gázfeleslegének felhasználása céljából a saját részükre tervezett 4"-os gázvezeték helyett nagyobb átmérőjűt készíteni, de a város vezetősége erre nem tartott igényt, mert attól félt, hogy nem lesz kereslet a városi erdőkből kitermelt tűzifára.

Ennek ellenére már a következő évben sok rákapcsolás történt a saját vezetékünkre.

A filléres gáz mellett a hőszigeteléssel sem kellett törődnünk. A fűtést cserépkályhákkal oldottuk meg, 2000 literes, ún. marosvásárhelyi típusú gázégőkkel, melyekben megfelelő arányban keveredett a gáz az égéshez szükséges levegővel.

1942 őszén Kalmár Zoltán munkásaival megkezdődött a belvárosban a posta melletti lakóház-építkezésünk is. Ennek eredeti tervét az I. emeletig bezárólag én készítettem, a földmértv munkálatait Mistéth Endrének – a háború utáni építési miniszternek – adtuk ki, aki egyidejűleg a lovásziban levő gázolintelep áramfejlesztő épületének vasbeton kereteit is tervezte.

Rabong Frigyes mérnök, vasbetontervezőnk, aki a zalaegerszegi ÁÉH-tól jött át dolgozni, Baumerth Gyulát is betanította erre. (Rabong Frigyes, a Szönyben tervezett, és a franciák által kivitelezendő olajfinomító építés lebonyolítására

kapott később megbízást. Ez a finomító 1944 nyarára el is készült, elkészülte után az angolszász repülők teljesen elpusztították.)

Baumerth Gyula ezután 1-2 rajzolójával szinte minden igényünket ki tudta elégíteni, ami nemcsak a lakótelepi, hanem az üzemi építkezéseinken is felmerült a vasbetonszerkezetek tervezése terén.

A posta melletti lakóházépítéshez építómester vezetőt kértem, és Pásztor Zoltán kollégámat vették fel e feladatra. Ő 1943 telén jött hozzánk, és áttervezte kisebb lakásokra e lakóház II. és III. emeletét, és készített egy nagyszabású irodaháztervet is az Erzsébet térre. Ez azonban csak terv maradt, a város csak az Eötvös teret jelölte ki számunkra e célra. Ennek tervein egy lengyel menekült építésmérnök dolgozott, aki 1943 nyarán nyert felvételt a vállalathoz.

Még 1942 őszén lépett be hozzánk Séger Imre technikus, aki már az apámnál is dolgozott, és őt tettük Dombay János mellé építésvezetőnek a lakótelep Olaj és Maort utcai lakóházainak kivitelezéséhez.

Időközben sikerült a legtöbb telket megvenni, csupán az Olaj utca elején maradt még kisebb parcella, ami akadályozta a teljes beépítést.

Bósze Kálmán, miután a Vécsey utca közel egyforma házakkal, kontyolt tetős városi utcaképet mutatva épült be, a telep hátsó részét csak utcai kerítéssel körülveve, összefüggő lakótelepként szerette volna kivitelezni.

Erre alkalmasnak tartottam dr. Kotsis Iván professzor többször is publikált lakóházterveit, nyeregtetővel, a ház mögötti teraszokkal.

A kisebb házhelyekre osztott Maort utcában kétszobás, az Olaj utcában az utcavonalra merőleges gerincű háromszobás lakóházak építését ajánlottam.

Külsőleg durva vakolatot javasoltam, és mintának bemutattam a Boglárón készült plébánia kialakítását. Ezt is apám építette a 30-as évek második felében.

A kialakítás mindkettőjüknek tetszett, Bósze Kálmán azonban a fekete rácsok helyett inkább színes, kék vagy zöld színűt kívánt, és fehér ereszcatornákat.

Az építési korlátozások már csak 2 m-es ablakszélességet engedélyeztek, mi azonban már ennél szélesebbeket gyártattunk le, így kénytelenek voltunk ezeket felhasználni. Az alapterületekkel nem takarékoskodtunk, ennek köszönhető, hogy a háromszoba–cselédszobás házakat kisebb családok részére szívesen kettéosztották. A kétszobásokat ilyen veszély nem fenyegeti. A beépítési százalék teleknagyságtól függően 20-21%.

Az Olaj utca 14–16. és 18–20. alatti telkekre a sűrűbb beépítés érdekében ikerházakat terveztem kétszobás–cselédszobás elrendezéssel. Egy lakás alapterülete is gazdaságosabb, mindössze 110 m². Ilyenekkel kívántuk a telep hátsó részét – ahol most a sorházak és a többszintes házak vannak – beépíteni.

1943-ban azonban elkészült a kerettyei gépműhely beköltöztetése céljára épült DKG vasvázás műhelye, Bányai Miklós építómester kollégám építésvezetése és Póra Ferenc személyes ellenőrzése mellett.

A műhely dolgozói részére módosítottuk kisebb lakásokra a posta mellett épülő lakóház II. és III. emeletét.

A lakóház el is készült, a telep hátsó részét azonban a legjobb igyekezet mellett sem lehetett volna 1943 végére rendes lakásokkal (ikerházakkal) beépíteni.

Miután faanyag bőven volt, és megfelelő hőszigetelő ún. Magor-lemez idomok is rendelkezésre álltak, vezetőségünk úgy döntött, hogy átmenetileg a gépműhelyi dolgozók állandó lakásba nem költöztethető részének ilyen barakkokat állíttatnak fel ikerházak formájában, 6x4 m-es szobával, 3x3 m-es konyhával, kamrával és előtérrel. Mindezt siettetten a közeledő front is.

Amilyen tempóban készülhettek volna az ikerházak végleges kivitelben, téglából, úgy fokozatosan szándékoztunk lebontani az ideiglenes barakkokat. Ezzel kapcsolatban a DKG és a KFV évkönyvekben a tényeket elferdítő vádaskodás érte a vállalatot. Az évkönyvben nyilatkozók „kódiskempet” emlegetnek, melyeket a vállalat a munkásoknak épített, míg a vezetőség luxuslakásokban lakott! Az ún. „kódiskemp” Kerettyén volt, a BT-4 szivattyúház közelében, hőszigetelt farostlemez borítású elemekből összerakva, és azért kapta e nevet a barakktelep, mert az elemek össze-vissza görbültek, és elég siralmas képet mutattak.

A lakótelep ún. városképi védettséget élvező része a Papp Simon-sétánnyal, a Vécsey utca beépítésével, továbbá a Maort és Olaj utcák a Gyulai-közig tartó részével elkészült a 40-es években, 51 db védett házzal.

A Vécsey és Erdész utca közötti rész fásítása, parkosítása azonban csak a háború befejezése után kezdődött.

Szerencsére a front átvonulása nem okozott nagyobb károkat az épületekben, bár szilánkhatású kisebb bombák érték a telepet.

A telep lakóit 1944 telén kitelepítették, de az ittmaradók részére a vállalat – költséget nem kímélve – földalatti ácsolatos, bombabiztos óvóhelyet készített. Ennek lejtős lejárata az Olaj utca 10. és 12. alatti házak között volt. A háború után az esetleges felszíni beomlások elkerülése céljából iszapolással szakszerűen tömedékelték az óvóhelyeket, ennek ellenére kisebb gödrök keletkeztek a helyén.

Az 1943. év utolsó negyedében jött hozzánk dolgozni Névény Tibor építésmérnök, akit kisebb testi hibája miatt a katonai behívás sem fenyegetett. A német megszállás után nagyobb erővel megindult bombatámadásokra való tekintettel ez évben a legfontosabb tevékenységünk az óvóhelyépítés és a bombaszilánkok elleni védelem lett, s e téren Névény kiváló szervezőnek bizonyult. Erre szükség is lett, mert 1944 nyarán Kerettye bombatámadást kapott, bár szerencsére a bombaszőnyeg kissé „elcsúszott”, de így is súlyos károkat okozott és emberéletet is követelt. Kár, hogy Névénynek politikai okok miatt a háború után vissza kellett költözni Budapestre, de ott is kiváló szervezőnek bizonyult, és a Típustervező Iroda igazgatója lett.

A lakótelepi építkezések úgy az üzemekben, mint Nagykanizsán ekkor már

csaknem teljesen elkészültek. A Vár úti központi gépműhely építése 1943 őszére elkészült, de egyben a beköltöztetett gépek „széttelepítésére” is sor került légoltalmi szempontokból.

Olajtermelésünk a háború alatt, 1943-ban érte el csúcspontját. Vele együtt majdnem azonos értékű földgázt kellett a levegőbe engedni felhasználatlanul. Ennek csökkentésére a vállalat az olajmezők villamosenergia-ellátására földgázüzemű elektromos erőműtelepet tervezett Tormaföldére. Gépészeti terveit dr. Falk Richárd készítette németországi AEG gépegységekkel, az építészeti tervei készítésére én kaptam megbízást a lakótelepe tervezésével együtt. Vasbetontervei készítését Baumerth és csoportja légoltalmi tervezési elfoglaltsága miatt egy budapesti vasbetont tervező mérnöknek adtuk ki. Ez lett a legfontosabb tevékenységem 1944 nyarán, miután az erőmű lakótelepét ifj. Dombay János vezetésével már a tavasz folyamán megépítettük. A tervek elkészítése után, 1944 őszén katonai behívót kaptam, és fél esztendőn keresztül előbb Dombóvárott, majd az oroszoknak a Balatonig történő decemberi előnyomulása után a Balaton északi partján állomásozó utász századnál teljesítettem katonai szolgálatot.

Az erőmű építése munkaszolgálatosokkal megindult, Bányai Miklós kollégám műszakvezetésével. Az oldalfalai elkészültek, majd később lebontásra kerültek, mert az áramellátásról másképp intézkedtek.

A front átvonulása Póra Ferenc mérnökkel együtt már itthon ért bennünket, sajnos Bősze Kálmán családi okok miatt (feleségét keresve) amerikai megszállási zónába került, s így csak hónapok elteltével kerülhetett onnan haza.

Itthon a fő tevékenységünk a megmaradt építőanyagok biztonságba helyezése és megőrzése mellett – a rohamosan növekedő inflációra való tekintettel – a háború okozta károk helyreállítása lehetett csupán.

Az építési osztály létszáma is rohamosan csökkent. A MAORT Nagykanizsán székelő Központi Üzemi Bizottsága volt ennek a fő oka, akik maguk „válogatták” ki a nekik nem tetsző egyéneket, minden szakmai megfontolás nélkül.

Bár 1945 decemberében megválasztottak a Magyar Mérnökök és Technikusok Nagykanizsai Helyi Csoportja titkárának (társadalmi munkában végezve a 80–90 főnyi csoport teendőit), nem sok eredményt értem el. Az időközben visszatért amerikai vezetőség álláspontja ugyanis az volt, hogy az ÜB. kívánságának ilyenkor mindig eleget kell tenni, nehogy „kiélezzék” a helyzetet, és emiatt további hátrányai legyenek az illetőknek.

A nagykanizsai lakótelep továbbépítése így azután csak az értékálló forint megteremtése után, 1946 augusztusától indulhatott meg.

Az ideiglenesnek szánt favázas barakkoknak a felét lebontottuk, helyükre az Olaj utca nyugati és a Maort utca keleti oldalára egy-egy négylakásos, földszintes sorházat, majd a következő évben a két utcát összekötő Gyulai-közben egy ötlakásos, földszintes sorházat terveztem.

Ezekkel már sűrűbb, s így gazdaságosabb beépítést lehetett elérni, lakásonként kb. 100 m² alapterülettel, egy nagyobb nappali és két félszobás lakószobával. Ezek azonban már nem védett épületek, bár véleményem szerint bele illenek a telep képébe, és beosztásuk sem rossz, így tovább nem foglalkozom velük. (Ezen épületek az Olaj utca 22–24/A és B alatt, a Maort utca 19. és 21/A és B alatt és a Gyulai-közben találhatók.)

Az üzemekben is megindultak az építkezések. Kerettyén és Lovásziban transzformátorházak, turbókompresszorház, valamint más gazolintelepi, üzemi és távvezetési építkezések.

Ezek tervezését is én végeztem, de Vass Béla technikus személyében kitűnő szerkesztői segítséget kaptam, aki az osztályunk megszűnése után a Pécsi Tervező Vállalatnál folytatta pályafutását.

1948 őszén megkezdődött az ún. MAORT-szabotázs nevű koncepció per. Ez egyúttal több mint egy évtizedre megállította a telep építését is.

A vállalatot államosították, az amerikai vezetőinket kiutasították, a már nyugalomba vonult – nemzetközi tekintélynek örvendő, s a magyar olajipart megeremlítő, tudós vezérigazgatónkat – dr. Papp Simont halálra ítélték, majd kegyelmet kapva hosszú időn át börtönben tartották más elítélt társaival együtt. (Azt, hogy a helyére kinevezett dr. Székely Pál vezérigazgató és segítő társai milyen anyagi és erkölcsi károkat okoztak, nem e tanulmány feladata.)

Építési osztályunkat, s ezzel a Vár úti telepünket felszámolva 1949 nyarán belőlük alakították ugyanott a Nagykanizsai Magasépítő Nemzeti Vállalatot.

Póra Ferencet Budapestre helyezték, Bösze Kálmán, Hegyi István, Séger Imre és én beruházóként működöttünk tovább, és két esztendőn át a Centrál szállóban székelő – Budapestről oda költöztetett – olajközpontban dolgoztunk. Séger Imrét később Kalmár Zoltán váltotta fel, akinek nem engedték, hogy a volt vállalatánál, illetve vállalata alkalmazottaival együtt dolgozzék.

Az olajipari lakótelep karbantartása ezután a telepen székelő és a Kőolajfűrészi Üzem állományába tartozó telep gondnokság feladata lett.

Mint beruházók, Bösze Kálmán vezetésével műszaki ellenőrzését végeztük az üzemi és nagykanizsai – az alsótemplom melletti – lakóház-építkezéseknek, de a lakótelepen is épült még tőpusterv alapján 2 db háromlakásos földszintes sorház az Olaj utca 21. és a Maort utca 22. alatt.

Az üzemek házilag működő csoportjai részére továbbra is tervezést végeztünk. (Pl. Thomassen kompresszorház bővítése Lovásziban.)

Munkaközösséget alakítva Bösze Kálmán vezetésével és „megerősödvé” a Zalaegerszegi Megyei Tervező Iroda dolgozóival a DKG további fejlesztésének terveit is elkészítettük.

Ilyen tevékenységünknek is vége szakadt 1951 őszén, amikor a két termelő-vállalat is különvált. 1951 őszétől Bösze Kálmán és Hegyi István Kerettyére

járt ki naponta autóbusszal, én pedig Lovászbába, mint az ottani építési és útépitési osztály vezetője.

1957 tavaszán Lovászbában nyilvános szakszervezeti gyűlésen, az ott megjelent központi kiküldöttől kértem azt, hogy járjon el a feladatomban képező és a Nehézipari Minisztérium által irányított kb. félszáz épületet létrehozó „Bányász saját-ház” építési akcióhoz kedvezményes vállalati fuvar engedélyezése ügyében. Az ideiglenesen odahelyezett akkori igazgató 16 évi olajipari múltam után átszervezés címén, az akkori ilyen lehetőséget kihasználva, felmondta munkaviszonyomat.

Ezt követően Nagykanizsán, a Vár út 6. alatt működő Kanizsaterv dolgozója lettem, és ilyen minőségben alkalmam nyílt ismét a MAORT lakótelep tervezési ügyeivel is foglalkozni, más olajipari tervezések mellett (Babócsa, DKG stb.).

Előbb az addigra elkorhadt, fából készült kerítések terveztem át vasanyagra, majd a telep Erdész utca 23–27. alá terveztem, illetve adaptáltam 3 db háromemeletes lakóház típustervet.

Megrendelője az OKGT építészmér-nőke, Schauer József volt, aki itt kívánta folytatni a telep építését. (Sajnos a tervek nem valósulhattak meg – mint utólag kiderült –, mert túllépték volna a „megyei átlagot”. Emiatt más terveket kellett azután készíttetni, de én ekkor már a DKG-hoz mentem át – Bősze Kálmán mérnök úr ajánlására, és az igazgató áthelyezési kérelmére – dolgozni. Így a továbbiakban a lakótelep befejezésének csak szemlélője lehettem.

Az újratervezett Erdész utcai házak – 3 db háromemeletes kivitelben, téglából falazva – 1962-ben elkészültek. Ezt követte a Maort utca 23–25. alatti – ugyancsak háromemeletes, középblokkos technológiával készült – 36 lakásos lakóház, 12 db kb. 35 m²-es és 24 db kb. 51 m²-es lakással. Az előbbieket egyszobás, az utóbbiak kétszobás kivitelben.

1967-ben elkészült az Olaj utca 23–25. és a Maort utca 24–26. alatti, ugyancsak középblokkos, 24-24 lakásos, kétszobás lakásokból álló háromemeletes lakóház is.

A következő esztendőben a kb. 300 m² alapterületű földszintes ABC-bolt (Olaj utca 26–28.), továbbá az Olaj utca 21. és a Maort utca 22. alatti házak között ikerház épült. A kerítések és az útburkolat folytatásával, a telep előző járdáival azonos járdák, útszegélyek és a fásítás elkészítésével a lakótelep teljes kiépítése megtörtént.

Egyetlen hiányzó épület volt az Olaj utca 30. alatti beépítetlen telekre szánt épület, melyre elektromos kábel áthelyezése után lehet csak építeni. Az Olaj utca 27. alatt épült még egy zöldseges bolt az elmúlt évben, az eddigi házaktól eltérő formában.

Szerencsés megoldás volt az Olaj és Maort utca összekötése, a telep súlypontjának a többszintes házakkal az Erdész utca felőli végéhez helyezése, továbbá a

telep virágkertetésének beépítése sorházakkal, melyek a Bösze-köz nevet viseli, megőrkítve a telep megteremtőjének nevét. De reá emlékeztet az egész telep, a növényzetével, a gyepesítésével, virágaival, fásításával, reméljük, még nagyon sokáig!

Ez elsősorban az ingatlantulajdonosokon múlik!

51 lakóház városképi védettségeről és azok növényzetéről Nagykanizsa Megyei Jogú Város Közgyűlése az 1997-ben módosított 32/1997. (VII. 1.) rendeletének 4. számú melléklete gondoskodik. Főépítési feladat ennek a negyedévenkénti ellenőrzése. De a védett ingatlanok tulajdonosainak is érdeke, hogy a telep képét eredeti formájában megőrizzék, és ehhez a főépítési iroda javaslata alapján kamatmentes kölcsönt is igényelhetnek.

A lakótelep gondozásával 1982. év végéig az OKGT nagykanizsai Kőolajfűrészi Vállalata által fenntartott Telepgondnokság foglalkozott, a lakóházak sorra kerülő felújításával és esetleges átalakításával. Bösze Kálmántól – míg élt – ehhez rendszeresen kérték tanácsait, és azokat be is tartották.

1969-ben bekövetkezett halála után két súlyos hibát követtek el: A múzeális értékű, eredeti terveket és iratanyagot tartalmazó tervtárat, melyet Bösze Kálmán 1951-ben még megmentett és felszállíttatott a Telepgondnokságra, önszorgalomból beszállították a 70-es években a MÉH-be. Pedig ekkor már évek óta működött a Magyar Olajipari Múzeum elődje, Dunántúli Múzeum néven.

A lakótelep elleni „merényletnek” tekinthető, amikor a nagy költséggel létesített kerti kőburkolatokat és járdákat felszedették és betonjárdákkal pótolták.

A felújítások minősége és kivitelezése is több kárt okozott az addig még nem észlelt szigetelési hibák és hiányok felidézésével.

A 80-as évek közepétől az IKV Tervező Irodájának akkori vezetői igyekeztek e hibákat kiküszöbölni. Eltűntek az eredetitől eltérő bejárati ajtók, úgy látszott, hogy sikerül a telep képét megóvni.

A 90-es évektől a privatizáció során ismét romlott a helyzet. Most már súlyosabb vétségek történtek: megemelt tetőgerinc, teraszbeépítés, más színre festése a homlokzatnak.

Csak remélhető, hogy ezek voltak az utolsó hibák e téren!

**Nagykanizsa Megyei Jogú Város Közgyűlésének
az épített és természeti környezet értékeinek helyi védelméről szóló
32/1997. (VII. 1.) rendeletének
4. számú melléklete**

A VOLT MAORT LAKÓTERÜLET SZABÁLYOZÁSA

A volt MAORT lakóterületen meg kell őrizni a terület jellegzetes szerkezetét, telekrendszerét, utcavonal vezetését, épületeit, építményeit, kerítés- és kapuformáit, természeti értékeit az alábbiak szerint:

1. Az ingatlanok beépítettsége (beépítési százalék) az eredeti szerint megtartandó, további beépítési százalékot növelő bővítés nem engedélyezhető, pergola is csak építési engedéllyel építhető.
2. A védett területet az Általános rendezési terv jelöli, melyen található épületek, építmények, illetve azok részeinek felújítása, átépítése, korszerűsítése a következők szerint történhet:
 - a) Külső nyílászáró szerkezetek a kor műszaki színvonalának (hőtechnikai, szerkezeti, esztétikai követelményeinek) megfelelően cserélhetők.
Azok az eredetivel megegyező nyílásosztásúak és méretűek, azzal azonos színűek lehetnek, az anyaguk változhat.
A földszinten további nyílászáró nem helyezhető el, kivéve, amikor két lakás kialakítása történik az eredeti építési megoldás szerint.
 - b) Az eredeti külső falnyílások formája, kialakítása nem változhat.
Fedett, nyitott terasz zárttá (pl. téli kertté) alakítása csak az eredeti szerkezeti részek sérülése nélkül, osztás nélküli, egységes megjelenésű, fehér színű, boltívekbe épített üvegfallal történhet (fatengelybe vagy belső falsíkba).
 - c) A nyílászárókon alkalmazott redőnyök (az eredeti szerkezeti megoldásban) egy épületen azonos színnel (fehér, barna) és kivitelben készülhetnek.
 - d) a külső vakolat cseréje, javítása, színezése (falfelület és lábazat esetén) az eredeti fröcskölt, cuppantott vakolat felületi hatását kell elérni, az eredetivel megegyező színben. A külső felületképzés az érvényben levő hőtechnikai előírások betartása (utólagos hőszigetelés) mellett alakítható.
 - e) A tetőhéjalás-csere esetén az eredetivel megegyező, kettős hód farkú cserépfedés lehetséges, az eredeti piros színnel azonos kivitelben, tetszőleges gyártmánnyal (pl. Csornai, Bramac). Az eredeti tetőszerkezet miatt a könnyebb égetett agyagtermékek ajánlottak.
 - f) A tetőtér hasznosítása, beépítése úgy lehetséges, hogy az eredeti tetőforma és jellemző méretei (eresz- és gerincmagasság, lejtés) megtartandók.
Ez a jelenlegi tetőszerkezet esetleges átépítésével, a földszinti belmagasság csökkentésével is lehetséges.

A tetőtér megközelítése – alapvető szerkezetet nem érintve – a belső térben tetszőlegesen alakítható ki.

- g) A tetőtéri helyiségek természetes fénnel történő megvilágítása csak a tetősíkból fekvő ablakokkal biztosítható, egy sorban úgy, hogy a tetőablakok összes területe nem haladhatja meg az adott tetősík 10%-át.

A tetősíkból napkollektorok is elhelyezhetők a tetőtéri nyílászárók elhelyezésének szabályai szerint, 10% felületarányon belül.

- h) Új kémény, tetőszellőző kialakításakor, a szerkezetek felújításakor, annak külső megjelenése (felületképzés, méret, fedő) az eredetivel azonos lehet.

- i) A telkek utcavonalán a kerítés csak az eredetivel azonos méretű, színű lehet, kapu építése esetén is.

A telkek vagy telekrészek belső elkülönítése, határolása csak növényzettel (élősövény) lehet, a terület eredeti növényzetével harmonizáló fajta megválasztásával.

Igény esetén a sövény rejtett (takart) drótfonattal kiegészíthető.

- j) Amennyiben az arra alkalmas épületből két lakás alakítható ki, azt csak az eredetileg kétlakásos épületekkel azonos módon, a homlokzat megváltoztatása nélkül lehet megoldani.

3. A védett területen található növényzet (fák, bokrok, sövények) kivágása – gyümölcsfák kivételével – engedélyköteles, azonos zöldterületi értékű pótlása kötelező a 3. számú mellékletben ajánlott fajtaazonos növényekkel. A kiszáradt fák pótlása a telektulajdonos feladata, melyet az előzőek szerint kell elvégezni.
4. A volt MAORT lakóterületen található és védelemben részesülő értékek felújítása, átalakítása, korszerűsítése, védelem alá tartozó részek karbantartási munkái, illetve a bontási munkák engedélykötelesek. A rendeletben szabályozott eseteken kívüli tervezett beavatkozás engedélykérelmének elbírálását az építésügyi hatóság a városfejlesztési és környezetvédelmi bizottságnak a városi főépítész útján adott véleményére figyelemmel végzi.
5. A rendeletben szabályozott munkák engedély hiányában, vagy attól eltérően történő elvégzése esetén, a városfejlesztési és környezetvédelmi bizottságnak a városi főépítész útján adott véleménye alapján jár el az építésügyi hatóság.

**Nagykanizsa Megyei Jogú Város Közgyűlésének
az épített és természeti környezet értékeinek helyi védelméről szóló
32/1997. (VII. 1.) rendeletének
3. számú melléklete**

**A VOLT MAORT LAKÓTERÜLET NÖVÉNYPÓTLÁSÁRA
AJÁNLOTT NÖVÉNYEK JEGYZÉKE**

- Utcasorfák:*
1. Paltanus orientalis – keleti platán
 2. Betula pendula – bibircses nyír
 3. Aesculus hippocastanum – vadgesztenye
 4. Fagus silvatica – bükk

A kertek növényállománya:

1. Paltanus orientalis – keleti platán
2. Betula pendula – bibircses nyír
3. Aesculus hippocastanum – vadgesztenye
4. Quercus rubra – vöröstölgy
5. Acer platanoides – korai juhar
Acer pseudoplatanus – hegyi juhar
6. Tilia cordata – kislevelű hárs
7. Juglans nigra – feketedió
8. Fraxinus ornus – kőris
9. Paulownia tomentosa – császárfa
10. Juglans regia – dió
11. Magnólia soulangeana – tulipán cserje
12. Populus nigra pyramidal – jegenyenyár
13. Robinia pseudoacacia – akác
14. Castanea sativa – szelídgesztenye
15. Salix alba pendula – szomorúfűz
16. Rhus tphina – ecetfa

- Örökzöldek:*
1. Thuja occidentalis – nyugati tuja
Thuja orientalis – keleti tuja
 2. Taxus baccata – tiszafa
 3. Pinus silvestris – erdeifenyő
Pinus strobus – símafenyő
Pinus wallichiana – selyemfenyő
 4. Picea – lucfenyő
Picea abies – közönséges luc

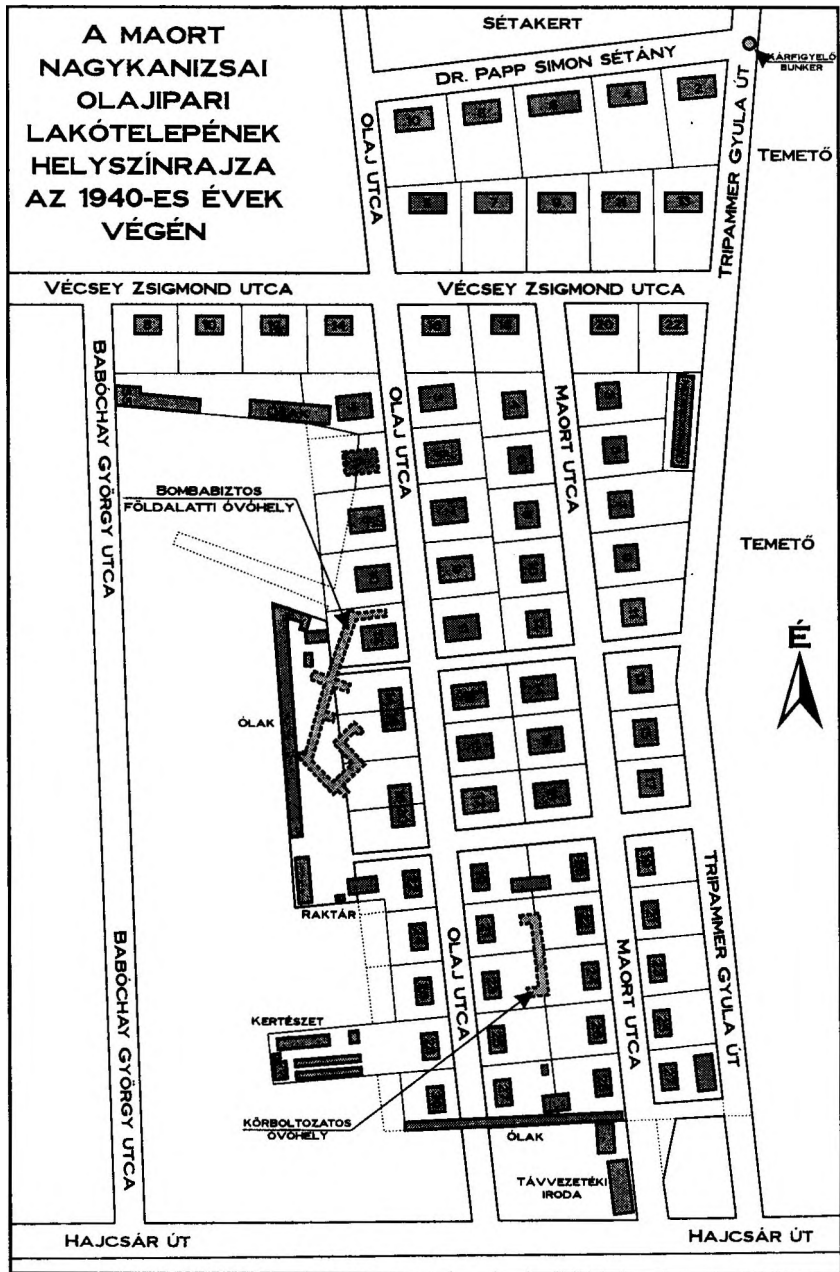
- Picea pungens – ezüstfenyő
- Picea glauca – szürke luc
- Picea orientalis – keleti luc
- 5. Larix decidua – vörösfenyő
- 6. Ciprusok, hamis ciprusok
- 7. Tsuga canadensis – kanadai hemlok
- 8. Pseudotsuga mensiesii – duglaszfenyő
- 9. Abies alba – közönséges jegenyefenyő
- Abies nordmanniana – kaukázusi jegenyefenyő
- 10. Ginkgo biloba – páfrányfenyő
- 11. Juniperusok – borókák

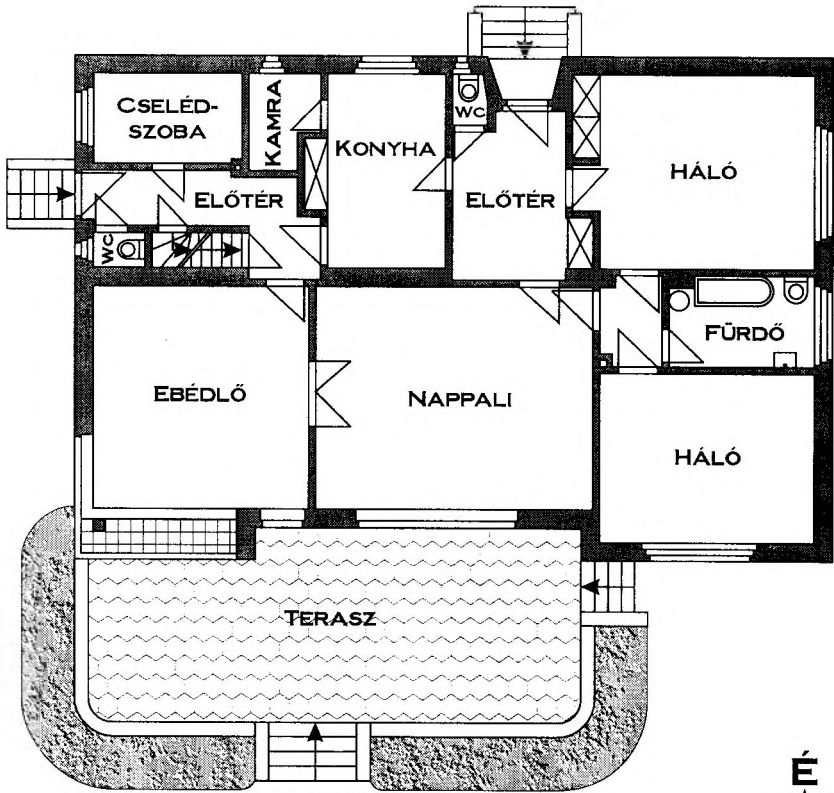
Cserjék:

- 1. Symphoricarpos albus – hóbogyó
- 2. Tamarix tetrandia – tamariska
- 3. Chaenomeles japonica – japánbirs
- 4. Forsythia suspensa – aranyvessző
- 5. Viburnum lantana – kányabangita
- 6. Laurocerasus officinalis – babérmeggy
- 7. Berberis vulgaris – sóskaborbolya
- 8. Buxusok
- 9. Corylus avellana – közönséges mogyoró
- 10. Philadelphus coronarius – jezsámen
- 11. Paeonia suffruticosa – fás bazsarózsa
- 12. Lonicérák

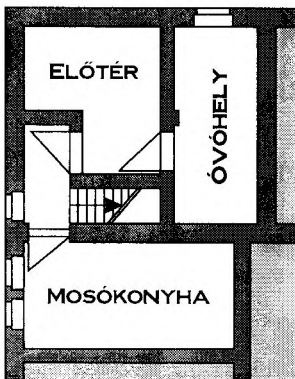
A növények pótlását, kivágását, ritkítását egyedileg kell elbírálni a városi fő-
 építészeti iroda bevonásával.

**A MAORT
NAGYKANIZSAI
OLAJIPARI
LAKÓTELEPÉNEK
HELYSZÍNRAJZA
AZ 1940-ES ÉVEK
VÉGÉN**

**A PINCE
ALAPRAJZA**

**A DR. PAPP SIMON
SÉTÁNY NÉGYSZOBÁS
MÉRNÖKHÁZA**

Beépített terület: 198 m²

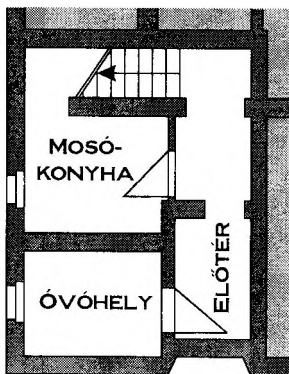
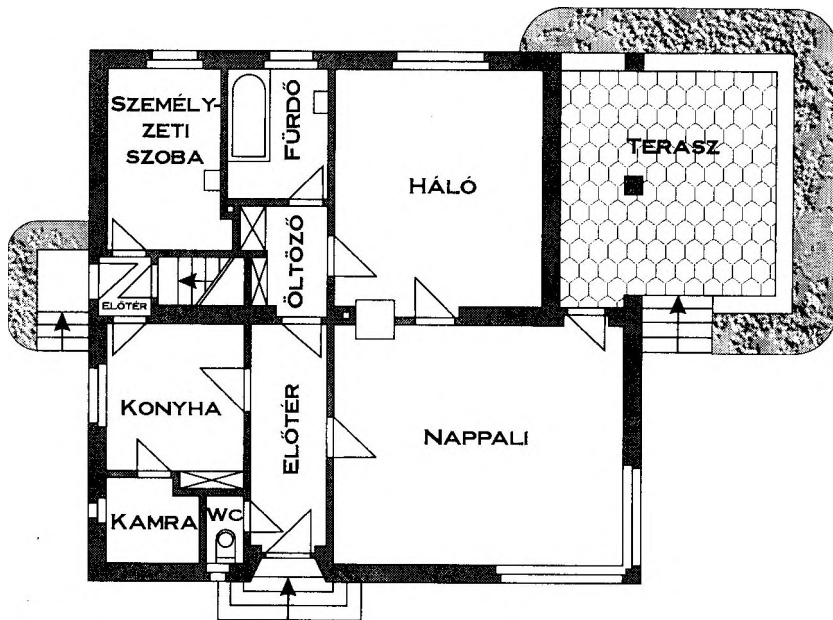
Vécsey utcai mérnökház

A mérnökház virágablaka

KÉTSZOBÁS TISZTVISELŐI LAKÓHÁZ

Beépítési terület: 122 m²

A PINCE
ALAPRAJZA

A Maort utcai házsor az építésután

Maort utcai kétszobás ház napjainkban

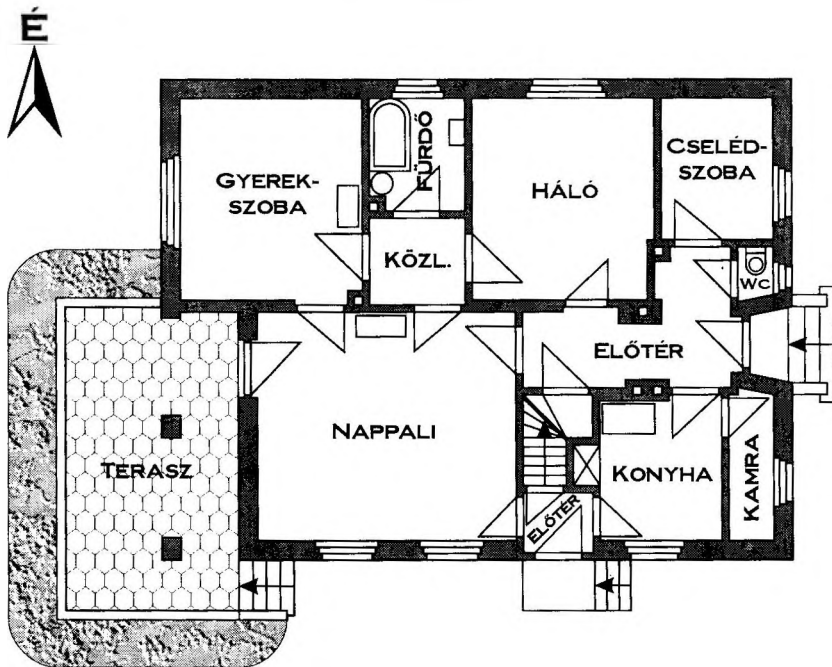

**AZ OLAJIPARI LAKÓTELEP HELYSZÍNRAJZA
A 90-ES ÉVEKBEN**

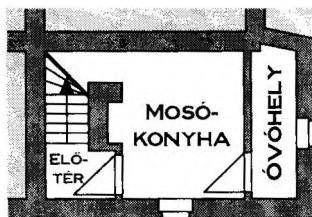
A VÉDETT TERÜLET HATÁRA

OLAJ ÉS MAORT UTCAI HÁROMSZOBÁS LAKÓHÁZ

Beépített terület: m²

A PINCE
ALAPRAJZA

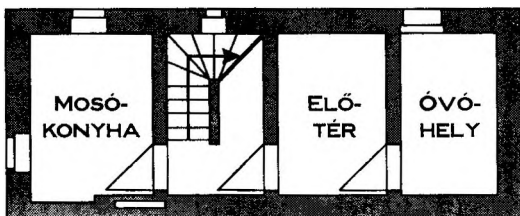
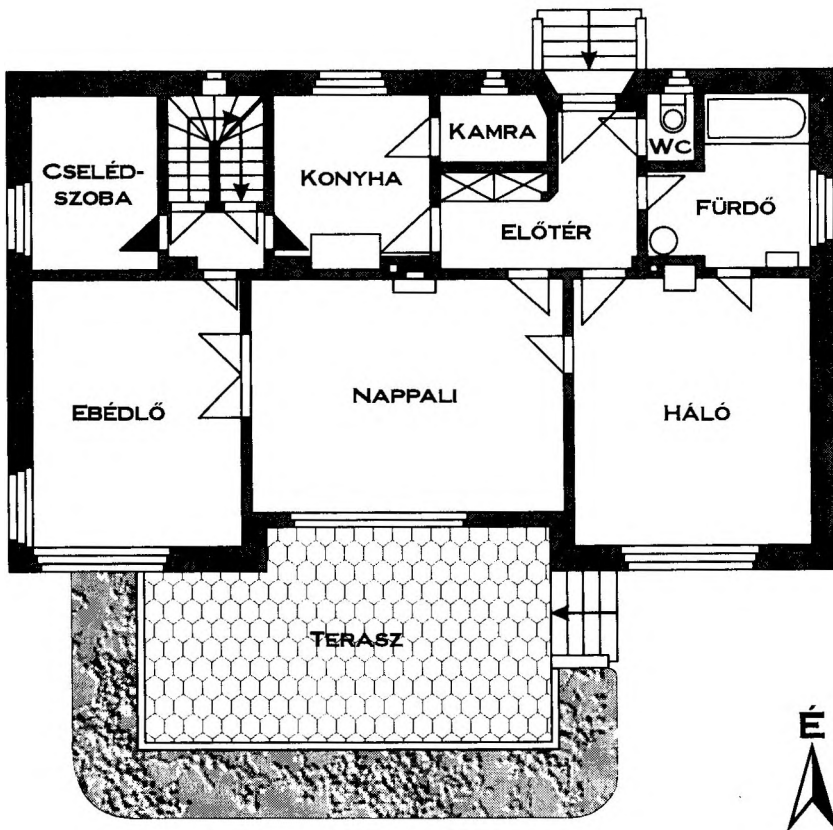
Az Olaj utcai lakások az építkezés alatt

Az Olaj utcai háromszobás lakások ma

VÉCSEY ZSIGMOND UTCAI HÁROMSZOBÁS LAKÓHÁZ

Beépítési terület: 143 m²

A PINCE
ALAPRAJZA

A Vécsey utcai házak háromszobos házak

Az épülő posta melletti lakóház építés a Zrínyi Miklós utca felől

Az 1947-ben lebontott barakkok helyén épülő sorházak

Olaj utcai háromszobás ház

Az Olaj utcai négyszintes háztömb

Az Erdész utcai négyszintes háztömb

BŐSZE KÁLMÁN ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

Bősze Kálmán

okl. erdőmérnök

(1900. február 17.–1969. szeptember 22.)

A Délnyugat-Dunántúl területén 1937-től elindított kőolaj- és földgázbányászatot folytatott EUROGASCO, MAORT és jogutód vállalatok építészeti tervező és kivitelező osztályainak legendássá vált vezetője volt az 1969-ben elhunyt Bősze Kálmán erdőmérnök, közeli ismerőseinek, barátainak Frédi, vagy Frédi bácsi.

Nevéhez fűződik a Kerettye, Lovászi kőolajbányászati telephelyek, a Balaton déli partja mellett húzódó kőolaj-távvezeték, tartály- és szivattyútelepek felszíni üzemi és lakóépületeinek megálmodása, megterveztetése és kialakítása, valamint a déldunántúli kőolajipari központot jelentő Nagykanizsán az országosan ismertté vált olajipari lakótelep létesítése.

Bősze Kálmán 1900. február 17-én született a Vas megyei *Miskén*. Szülei kisbirtokosok voltak, a család néhány évvel második fiúk megszületése után Káldra települt át.

Kálmán középiskoláit *Szombathelyen* végezte, a kitűnő rajzkészségű fiút ugyan a képzőművészetek érdekelték, választását élethivatására azonban a természet, az erdő és a növényvilág szerete irányította, így főiskolai tanulmányait az akkor a *Selmecről* 1919-ben *Sopronba* menekült *Bánya- Kohó- és Erdőmérnöki Főiskolán*, az *Erdőmérnöki Karon* kezdte meg 1920-ban. Erdészhallgatói nyári gyakorlatait szülőfalujához közel, Farkaserdőn kezdi, ahol a bajor királyi herceg sárvári birtokán kapta szakmájához az indíttatást.

Barátai, hallgatótársai főként frontot járt idősebb fiúk, a trianoni béke után elszegényedett ország leszakított részeiről magyar egyetemen, főiskolán tanulni kívánó erdélyiek, délvidékiek, felvidékiek.

Soproni főiskolás korának kezdetén szülei – a mezőgazdasági válság idején – elszegényedtek, két műegyetemi hallgató fiúkat támogatni már nem tudták, Kálmánnak a tanulmányai folytatását a második év lehallgatása után az „önfenn-

tartás” módszerével kellett megvalósítania. Nem ő volt egyedül ilyen helyzetben a soproni főiskolások között, a másodév végén lévő első szigorlat után sokan kényszerültek „listázni” (soproni szóhasználat a hallgatás rövidebb-hosszabb ideig való megszakítására), amíg anyagi helyzetük tanulmányaik folytatását, befejezését lehetővé tette. Ezek a – fokozatosan az „ős” hallgatók sorába került – fiúk (felnőtt férfiak) a legkülönbözőbb munkák vállalásával tartották fenn magukat, és sokan közülük beiratkozásukat követően egy, vagy másfél évtized után, rendszerint jeles vagy kitűnő képesítéssel szereztek meg munka után vagy mellett oklevelüket.

A baráti körben először *Szigrid*, majd inkább meghonosodva *Frédi* néven becézett Bősze Kálmán az évek során lehallgatta az akkori bánya- és erdőmérnök hallgatók oktatási tervében szereplő *épületelemek, mérnöki építéstan, függőpályák és út-, hid-, vasútépitéstan* című tantárgyakat, és részben a hallgatótársai számára ezen tárgyakból elkészítendő rajzfeladatok megrajzolásából tartotta fenn magát, főként azonban abból a jövedelemből, amelyet az akkoriban lassan elkezdődött soproni építkezések egy nagyszerű vállalkozó-mérnökénél sikerült ke-resnie.

Sopronban az építészek egyik neves, művészlélekkel megáldott vállalkozó-mérnöke volt *Füredi Oszkár*, aki tervezőirodát is tartott fenn, és építési vállalkozóként is működött. Sikeres pályázatokkal ő nyerte meg a két *Lövér Szálló* megtervezésének és kivitelezésének lehetőségét 1928–1932. között, neki sikerült megszereznie a közeli *Brennbergbányán* akkor megvalósításra került *Nyugdíjas Otthon* építését, és egyik nevezetes munkája lett a város központjának számító volt evangélikus temető felszámolása után a Pénzügyi Palota mellett megépíthető első soproni társasház, majd az Ikva partján lévő kockaformájú társasház építését. Építési tevékenységének egy további szép alkotása lett a *Zsidó Aggok Háza*.

Bősze Kálmán tanulmányainak megszakítási ideje alatt főként Füredi Oszkár alkalmazásában dolgozhatott, építési irodájában tervezőként, statikusként működött, de a felsorolt komoly építkezések „pallérjaként” valódi építőmesteri gyakorlatot is szerzett, a nélkülözhetetlen építőanyag-ismeretek, szállítási és szervezési ismeretek mellett.

A kultúrváros, Sopron azonban mind zenei, mind képzőművészeti vonatkozásban is nagy hatást gyakorolt Bősze Kálmánra. Irodalmi érdeklődését a *Frankenburger Irodalmi Kör*, zenei érdeklődését a *Liszt Ferenc Zeneegyesület* rendezvényei fejlesztették és fokozták, személyileg pedig *Mühl Aladár*, és *Soproni Horváth József* festőművészekkel, és *Vörös János* szobrászművésszel kialakult barátsága vált későbbi kifinomult ízlésében iránymutatóvá.

Az városból kifelé vezető erdei utak, sétányok, városi parkok növényzetének tervszerű alakításában a *Muck András* nyomdokain haladó *Soproni Városszépítő Egyesület* működése mutatott neki utat; a ritka fafajok, díszcserjék és parkok ki-

alakításában felhasználható dísznövények terén inspirációt a Műegyetem kerészetének vezetőjétől, *Kiss Ferenc*től kapott.

A soproni egyetemi (főiskolai) hallgatók elhelyezésére a főiskola első két soproni évtizedében intézményszerűen csak a volt katonai főreáliskola épületében kialakított – menhelyszerű – „Internátus”, valamint a jobb anyagi lehetőségű hallgatók számára 1929-ben átadott *Szent Imre Kollégium* állt rendelkezésre.

De a soproni polgárok szívesen adtak bérbe albérleti szobákat (akárcsak a valamikori Selmeci Alma Mater városának polgárai) a főiskolásoknak, ezeken a „kamarák”-nak nevezett szállásokon talált helyet az egyetemi hallgatóságnak legalább háromnegyed része.

E „kamarák” közül az egyik nevezetes kamara volt az *Alsólövér utca* 8. alatti, amelynek gazdája a *Stianiszny házaspár* volt, a férfi kazánkovács, az asszony a diákság körében a „házinéni”. Első emeleti lakásuk utcai két szobáját két évtizeden át főiskolásoknak adták ki, azzal a kemény következetességgel, hogy új lakóként csak valamelyik régi lakójuk ajánlásával fogadtak be „kamarást”.

Az Alsólövér utca 8. alatti „diáktanyának” a lakói közé tartozott az Erdélyből erdőmérnöki tanulmányaiért Sopronba érkezett *báró Bánffy Endre* – egyik szerényebb, de a többi hallgató anyagi helyzetéhez képes mégis tehetősebb – erdélyi főúr, akinek figyelmét nem kerülte el a precízen rajzoló Bősze Kálmán munkájának gondossága, melyet beadandó feladatainak, szigorlati rajzainak megvalósításához igénybe is vett. Amikor a társasházak építésének befejezésekor a „pallérpályafutás” éppen befejeződött, a nagy anyagi gondokkal küszködő Bősze Kálmán életmentő ajánlatként fogta fel új feladatát, és szállása is véglegesen megoldódott a „házinéni” felügyelete alatt oklevelének megszerzéséig.

Utólag érdemes egy kicsit azoknak a volt főiskolásoknak a nevét felsorolni, akik az Alsólövér utca 8. alatti kamarában is laktak: Többek között ennek a diáktanyának volt lakója *Gyulai Zoltán, Dinda János, Remenyik Lajos, Gaál Antal, Binder Béla és dr. Alliquander Ödön*.

(E sorok összefoglalója szerényen szeretné megemlíteni, hogy ő is ebben a „kamarában” lakhatott, őt Alliquander Ödön ajánlotta ide be 1941-ben. Az esetenként az életből az egyetemre visszalátogató régi „kamarások” soha sem mulasztották el felkeresni Sopronban jártukban ezt a kamarát, így személyi kontaktus is alakult ki a régiek és az újak között, akik közül a felsoroltak később a dunántúli magyar kőolajbányászat vezetőivé váltak.)

1935-ben indult el a Sopron megyei *Mihályiban* az EUROGASCO vállalat mélyfúrásos olajkutatása. A kutatások kezdetétől fogva mérnökként vagy gyakornokként ott foglalkoztatott *Dinda János, Gyulay Zoltán* és *Gaál Antal* Sopronból toborozta a Somogyba majd Zalába áttelepült fúrási, később termelési feladatok megvalósítására ismerőseit, barátait, így kapott az 1936-ban erdőmér-

női oklevelet nyert Bősze Kálmán meghívást a kőolaj- és földgázkutatással, majd -termeléssel foglalkozó dunántúli vállalatához.

Munkáját – az EUROGASCO akkori szokásai szerint – meglévő mérnöki oklevele ellenére a fizikai munkák megismerése céljából az *Inke-1* számú kutatófúrásnál fűrómunkásként kezdte meg 1936. március 10-én. Bár az itt szerzett ismeretekre Bősze Kálmánnak olajbányásztként később szüksége már nem lett, az a munkatársi szellem, és az a szociális gondolkodásmód, melyet az ilyen kutatófúrási tapasztalatszerzés jelentett, későbbi tevékenységében jelentősen irányította.

A kutatások során Bősze Kálmán 1937-ben *Mihályiba* került rövid időre, itt kötött házasságot a 1937. augusztusában a Sopronból származó *Szabó Vilával*, 32 éven át boldog házastársával, *Vilivel*. A vándorló kutatás még abban az évben a Zala megyei *Lipsére* vitte, innen kezdve a dunántúli olajkutatás irányítási központjában működött dolgos élete végéig.

A Budafa-1, majd a Budafa-2 számú kutatófúrás eredményeit követően 1937 őszétől kezdve először *Kerettye* faluban, majd 1941-től kezdve *Kútfej* mellett alakult ki egy-egy kőolajbányászati ipartelep, a hozzá tartozó, legszükségesebb lakóteleprészekkel, út-, víz- és kommunális hálózattal.

A kezdődő magyar kőolajtermelés olajának elszállítására 1938 tavaszán fogtak hozzá az akkor még a munkákat irányító amerikai telepvezető (*Mr. Green*) közvetlen beosztásában működő *Gyulay Zoltán* és *Gaal Antal* irányításával a *Kerettyét* Ortaházával összekötő első (8 km-es) kőolajvezeték megépítéséhez és az Ortaházán létesítendő olajrakodó kialakításához. Ennek a munkának a mérnöki feladataiban *Remenyik Lajos*, kivitelezési munkáiban pedig a petőházi cukorgyár szerelési munkáiban gyakorlatot szerzett *Ritter Ernő* művezető mellett Bősze Kálmán tartotta már kezében a geodéziai, térképezési, földtulajdonosokkal kapcsolatos jogi ügyintézési elvi irányítást, és támaszkodott egyre fokozódóan a kőolajtermelési tevékenység növekedésekor az izmosodó műszaki és adminisztrációs beosztottaira.

A feladatok egymás után alakultak ki. Először csak fűrőtornyok alapozási munkáit kellett megszervezni (ehhez *Pap Jenő* kőművesmesterre támaszkodhatott), azután az amerikai fűrómesterek és a magyar üzemi mérnökök számára irodai és lakóbarakkokat kellett megtervezni és elkészíttetni. (*Szűcs Sándor*, *Stiller Sándor*, *Szép Ferenc* ácsmesterekké átképződött gépészek voltak az első munkatársai.) Ezt követte az első téglapületeként megépített kerettyei iroda, melybe az üzem műszaki és adminisztratív vezetői a lipsei *Tóth-féle vendéglőben* elfoglalt helységekből 1938-ban átköltöztek. Kerettyén ezután fából épült anyagraktár, lemezborítású, fémvázás gépműhely, téglapépítésű garázsor és szállítási iroda épült, ezek képezték a Bősze Kálmán által megszervezett építési részleg első építményeit.

A tervezés és a feladatok összehangolása Bősze Kálmán feladatköre lett, a kivitelezésre akkor *Kalmár Zoltán* nagykanizsai építészmérnök vállalkozóval kötöttek megállapodást.

A kerettyei olajmező fokozatos feltárása egyre növekvő mezőn belüli úthálózat kialakítását, építését követelte meg, az esős időben csak traktorral járható földutak helyett alappal rendelkező, belső üzemi makadámútszakaszok kialakítása már nélkülözhetetlenné vált.

1938–1939-ben a budafai kőolajmezőn (az országban akkor lispei, később kerettyei mezőnek is nevezték) fokozódott a fúrások száma, indokolttá vált a területen újabb és újabb mezei gyűjtő- és szeparátorállomások építése, elkezdődött a nagyobb olajmennyiség elszállítására szolgáló Újudvar felé indított olajtárvezeték építkezése a hozzátartozó központi főgyűjtőállomással, szivattyúteleppel, és az energiagazdálkodás céljaira szolgáló gázkompresszor-telep és gázolínválasztó telep építkezése. Ezek a feladatok egyre növekvő munkás és műszaki létszám beállítását hozták magukkal, az ipari jellegű épületeken kívül a vezető műszakiak, vezető adminisztratív tisztviselők számára lakóházak építése kezdődött meg, és indokolttá vált a munkások letelepítésére szolgáló munkáslakótelep kialakítása, az üzletház építése, az étkezde felépítése, és a munkásotthonnak nevezett mozi és kultúrház, végül az orvoslakás és orvosi rendelő építése. A közigazgatási feladatok, a rendfenntartás céljaira csendőrlaktanya építésére is sor került. Az üzemi és lakóépületek közművesítése (ivóvízzel való ellátása, csatornahálózat kiépítése), a villanyvezetékek megvalósítása máról holnapra (három éven belül) a semmiből hozott létre egy virágzó, jól átgondolt, és a kivitelezésnek – a körülmények szerint elérhető – legigényesebb ipartelepét és a hozzá tartozó lakótelepet, mely mind Zala megyében, mind pedig országosan párját ritkító újdonságként jelentkezett.

Bősze Kálmán volt az a személy, aki mindezek kialakításáról nemcsak álmodozott, hanem az amerikai érdekeltség, majd a magyar hadiüzem pazar anyagi lehetőségei folytán szabad teret engedett kifinomult ízlésének, minden új iránt érzékeny képzelőtehetsége kibontakoztatásához. Már nemcsak álmodozott, de álmait meg is valósította, a megvalósításhoz a szükséges szakszemélyzetet az egész országból összegyűjtötte, és a munkák végrehajtását a gazda érzékenységgel, és a műszaki létesítményeket a természettel összhangba hozni tudó képeséggel ellenőrizte, irányította.

Az akkori, 1938–1944. közötti szűkös viszonyok közé berobbant kőolaj- és földgázbányászati társaság korábban elképzelhetetlen igényességgel lépett fel, és tömeges mennyiségű építkezéseit is csúcsszinten kívánta megvalósítani. Az 1940 után megtalált Lovászi olajmező ipari és lakótelepi építkezése, majd a kőolajtárvezeték-építés, és végül Nagykanizsán, a városban megvalósított ipartelep kialakítása a ma „Vasvázas”-nak nevezett kanizsai vásártéren, és legfőképp

pen a város gyönyörű Sétakertjében létesített kőolajipari lakótelep, mind mind erről tanúskodnak.

Bősze Kálmán volt az a központi személy, aki a *Gyulai Zoltán* által irányított műszaki tervező és fejlesztő szervezet keretén belül a MAORT, illetve a MAORT-üzemek a m. kir. kincstár használatában *cégtervezési és építési osztály* vezetőjeként a délnyugat-dunántúli kőolajbányászat ipari és lakótelepi építési létesítményeit meg is valósította.

A kerettyei és a lovászi mérnökklakóházak kialakításánál a göcseji építkezések nagy szakismerőjére, *Antal Dezső* műegyetemi tanársegéd terveire támaszkodott, maga mellé állította Európa egyik kimagasló tehetségű építőművészt, miközben a nagykanizsai lakótelep északi részén lévő házak tereinél *Kozma Lajos* építőművész, majd a déli területen *Kotsis Iván* műegyetemi tanár gondolatait hasznosította.

Kitűnő munkatársakat toborzott: segítségül maga mellé vette *Póra Ferenc* kultúrmérnököt az útépítési feladatok megvalósítására, az ő irányítása alatt épült meg a Borsfa–Bázakerettye közötti magánút, és a Kerettyét Lovászival összekötő csodálatos szép vétyemi erdei út, ezen kívül mindkét klasszikus olajmező belső úthálózata.

Támaszkodott *dr. Falk Richárd* gépészmérnök és *Hantos Rezső* kohómérnök munkájára a nagykanizsai Vár úti vasvázás műhely és raktártelep építésénél, a telefon- és kőolajtávvezeték magasépítési munkáiban *Rabong Frigyes* mérnökkel, a pusztaszentlászlói építkezéseknél *Tatár János* és *Pethő Andor* erdőmérnökökkel, Lovászipan *Bellosevich Sándor* mérnökkel, a nagykanizsai lakótelep légoltalmi építésénél *Névery Tibor* építészmérnökkel és *Baumerth Gyula* statikussal dolgozott együtt. Gondolatait közölte, a megvalósítási javaslatokat megvitatta, és döntött.

Tervezőként Bősze Kálmán elképzeléseit *Keresztes Győző*, *Berkes József*, *Viktor Cör* fektették le, kivitelezőként *Séger Imre*, *Oszoha Géza*, *Pásztor Zoltán*, *Bányai Miklós*, *Faragó László* építőmesterek ill. technikusok valósították meg akaratát. Adminisztrátorként *Hegyi István* támogatta főnökét.

A nehéz gazdasági helyzet, majd az 1941-ben bekövetkezett háború ellenére felhajszolta a legdrágább anyagokat, s mivel ízlésének megfelelő kivitelezőt nem talált, megszervezte a saját építési részlegét és a házilagos munkát. Küzdött az elavult nézetek ellen, harcolt a legjobbért, és az irányítása alatt dolgozókat jól megfizette.

Remekművekkel – a háborús anyagihiányok ellenére – valósult meg 1942–1944. között Nagykanizsán a „vasvázás” ipartelepi építménycsoport, a volt Horthy Miklós úton a MAORT Nyugdíjintézet céljaira megépített bérház.

Finom diplomáciai érzékkel, és a város akkori vezetőivel folytatott tárgyalásai

eredményeként, *dr. Krátky István* polgármester és munkatársainak rendkívüli segítőkészsége mellett jutott a kőolajbányászat ahhoz a területhez, amelyen legszebb álmát, a mindmáig idegenforgalmi látványosságként is ismert olajipari lakótelepet a háború befejezése előtt sikerült megépíttetnie.

Bősze Kálmán tevékenységének ez volt a csúcspontja.

E lakótelep építésének történetét, kivitelezésének részleteit éppen ez a füzet taglalja. E lakótelep létének legnagyobb elismerése az, hogy a városnak az 1960-as évek második felében készített Általános rendezési terve városképi védettséget írt elő rá.

E olajipari lakótelep létrehozatalánál – a házak építészeti beosztásán, méretein, kialakításán és esztétikus formáján túlmenően – Bősze Kálmánnak még az is volt a célja, hogy településsileg olyan környezetet teremtsen meg a lakótelepen, amely csöndjével, klímájával, kényelmével üdülőtelepi jellegű, az itt lakók teljes pihenését és munka utáni kikapcsolódását biztosítsa. Nem tervezett a házak közé elválasztó kerítéseket, nem engedte meg – vállalati szervezési intézkedésekkel – a lakótelepi házak mellett a disznóólak, csirkeudvarok, veteményes kertek kialakítását, hangoztatta, hogy az olajipar dolgozói keresnek annyit, hogy táplálékukat az üzletekben megvehessék.

Alkotóakarataról folytatott későbbi beszélgetéseinkből tudom, hogy saját maga szomorúan volt elégedetlen azzal, hogy szép álmai megvalósulásának beteljesülését a könnyörtelen háborús időszak, majd az utána következő esztendőök nem engedték meg.

Egyrészt a háború miatti légtalmi intézkedések, majd a jóminőségű építőanyag fokozódó hiánya, végül az olajipar háború végéig való töretlen fejlődésével összefüggő egyre növekvő munkáshelyezési igény hozta magával, hogy Bősze Kálmán tervezőirodájának rajzasztalain egyre több – erdőbe telepített – ház, majd silányabb „magor-lemezes” barakkszerű épület terve született és valósult meg ténylegesen a telepeken. A *lovászi lakótelep* házainak legnagyobb részét légtalmi szempontból telepítették egy vörösfenyő erdőbe, majd a *Szunyog-camp*, a *Kódis-camp* települések épültek meg, és mind a kerettyei, mind a kanizsai gyönyörű téglapépületek közvetlen szomszédságában a favázás, magor lemezekből megépített barakkalakások építését volt kénytelen Bősze Kálmán és nagytehetségű segítőgárdája megvalósítani. A háború tehát Bősze Kálmán földszintes, üdülőtelepi lakótelep-építési elképzeléseit – érthető módon – továbbfejleszteni már nem engedte.

A háború utolsó napjaiban – a dunántúli kőolajbányászatra előírt német evakuálási parancsnak engedve – Bősze Kálmán és felesége is elhagyta az országot, és a felsőausztriai Schärdingig jutott, az Inn-folyó dunai torkolatának közelébe. Három hónapi távollét és nélkülözés után a lehető legelső vöröskeresztes vonattal

sikerült mindkettőjüknek hazatérniök Zalába, a rövid ideig tartó igazolási eljárás után Bösze Kálmán újra elfoglalhatta régi építési, tervezési osztályvezetői beosztását. A körülmények, a viszonyok gazdasági és vezetési vonatkozásban lényegesen megváltoztak, a háborús károk helyreállítása, légtalmai óvófalak és bunkerek lebontása lett az építkezés feladata, ezúttal tehát nem az építés.

1948 őszeig tulajdonképpen a korábbi évek olajbányászati szervezete élt tovább. Közismert az a változás, amely 1948 őszén, az ún. MAORT szabotázspanor folyamányaként bekövetkezett, az eddigi egységes kőolajbányászati nagyvállalatot üzemhelyenként működő vállalatokra bontották, ezek közül Bösze Kálmán most már nem az összes dunántúli kőolajipari vállalat építkezési részlegét vezette, hanem a *Budafai Kőolajtermelő Vállalat* beruházási osztályának építési ellenőrként az építőipari vállalatokként működő egységek munkamegrendelője, és kiviteli ellenőre lett.

Érdeemes itt megjegyezni, hogy Bösze Kálmán tekintélye és szakmai elismertsége ennek ellenére nem csökkent. Ennek oka részben az, hogy előzetes építőipari vezető szerepét Zala megye területén a szakmabeliek mind jól ismerték, másrészt az, hogy az újonnan létrehozott állami építőipari vállalatok „káder”-igazgatói szinte valamennyien a valamikori MAORT vállalat Bösze Kálmán irányította művezetői, palléri beosztású embereiből kerültek ki.

Ez volt az oka, hogy Bösze Kálmán eszmei hatása – az országosan kezdeményezett építési elvek és előírások ellenére – tovább érvényesült.

1950 után (Zalában, a nagylengyeli kőolajmező megtalálását követően) az országos irányelvek alapján az ipartelepeken és a városokban is a „pontházak”-nak vagy „sorházak”-nak nevezett emeletes lakóház-építés volt csak engedélyezve. Elkerülhetetlenné vált, hogy az eddigi földszintes, kertes lakótelepeken – Bösze Kálmán alapelgondolásával teljesen ellentétben – csak emeletes pontházszerű lakóházak építését engedték meg. Az akkori előírások az ún. „CSÉ” (csökkentett értékű) lakások kialakítását tették csak lehetővé, Bösze Kálmán és az általa irányított vállalati munkásigazgató-vezetők mégis elérték, hogy a kerettyei, lovászi lakótelepeken, majd később *Nagylengyelben* is rendes méretű fürdőszobával és konyhával legyenek a lakások ellátva. Bösze Kálmán eszmei hatásának legnagyobb példája az, hogy akkor, amikor 1952–1956. között a nagylengyeli kőolajtelep sikeres feltárását követően Gellénházán kőolajipari lakótelep építésére is sor került, az akkori Zala Megyei Pártbizottság (éppen a kőolajbányászati hagyományos építési módjának ismeretében) külön kierőszoakolta az Építési Minisztérium engedélyét földszintes, különálló házakból álló lakótelep megépítésére.

1950 után a dunántúli kőolajbányászat minden építkezési munkáját állami építőipari vállalatokkal (vagy tatarozó vállalatokkal) végeztette. E téren Bösze Kálmánnak a tervek megvitatásánál, és a kiviteli munkák ellenőrzésénél jutott

tulajdonképpen szerep. De a Budafai Kőolajtermelő Vállalat szervezeti keretei között dolgozó Bősze Kálmán – régi feladatainak színterén – tehát Lovászigiban, Nagykanizsán a gépgyárban, végül az újonnan feltárt Nagylengyelben az építési tanácsadó szerepét töltötte be a valóságban, és önállóan két nagyobb alkotás megtervezését és kivitelezését tartotta a kezében: kialakította a régi kerettyei Munkásotthonból a kerettyei Kultúrházat, és bedolgozott a Lovászigiban lévő Kultúrház terveibe. Kedves, népies motívumaival, finom ízlésű, stukkós mennyezetével, és *Vörös János* szobrászművész bájos táncjelenetet megőrkítő reliefjével, ezek ma is kedves emlékei akkori működésének.

Építési tanácsait a mezőkeresztési lakótelep 1953-ban elkezdődött építésénél a MASZOLAJ Rt. központi építési részlege is igénybe vette.

Az 1961. augusztus 11-én bekövetkezett nyugdíjbavonulása előtt a Budafai Kőolajtermelő Vállalat építési osztályának vezetőjeként Bősze Kálmán Kerettyéből virágskertet csinált. A sáros, rendezetlen, összevissza-telep helyébe remek járdákkal szegélyezett, mesterien parkírozott, szemet-lelket gyönyörködtető nyaralóhelyet varázsolt.

Bősze Kálmán építő, szervező munkáját Kerettyén, Lovászigban, majd pedig Nagykanizsán, és szinte az egész nyugat-dunántúli olajvidéken számos épület, épüleategyüttes dicséri, annak ellenére hogy a kőolajbányászaton belül az építkezés feladatait látta el, soha sem tagadta meg munkájában az erdész mivoltát, a természethez kötődését.

Ha már erdőt nem telepíthetett, gondolhatott, hát fásított!

Kiviteli terveiben soha sem feledkezett meg a parkosításról. A növénykultúrák felépítését, gondozását mindig személyesen irányította, ellenőrizte. Elképzeléseinek akadálytalan megvalósítására saját kertészetet szervezett, és szoros kapcsolatot tartott elsősorban is a Sopronban lévő Erdőmérnöki Kar Kertészeti Tanszékeivel, valamint Zala megye erdőgazdaságaival.

Bősze Kálmán a kőolajbányászaton belüli aktív tervezési, építés-szervezési munkájáért 1955. április 4-én *emléklapot*, 1956. május 1-jén *Kiváló műszaki dolgozó* címet, 1960. szeptember 4-én *Bányász Szolgálati Érdemérem* kitüntetését, és 1961. április 4-én a *Nehézipar kiváló dolgozója* kitüntetését kapta.

Nyugdíjbavonulása után még nyolc éven át volt a zöldterületek és parkok kialakításának kezdeményezője, és e téren tanácsadója Nagykanizsa városnak.

Fáradhatatlan volt, Panni-robogóján hol itt, hol ott tűnt fel, hogy gondolataival, tanácsaival segítse elő a város szépítését. Nagykanizsán, a városi mozi előtti vaskerítéssel körülzárt kertet megnyitatta, közparkká alakította, folytatta a munkát az alsótemplom melletti pontházaknál, majd a Városi Sétakert került sorra.

Eközben az egyre terebélyesedő KÖGÁZ Vállalat valamikori virágkertészet helyén épült négy ikerlakásos lakóházának megtervezését és építését irányította, és berendezte a KÖGÁZ akkori gázkészülékeit kiállító bemutatótermét.

Allandóan tele volt tervekkel, elképzelte a Széchenyi tér parkosítását, a Sétakertnél a fedett uszoda építését, a két Kanizsa közötti liget létesítését, és a város akkori új pontházai körüli parkosítást.

Mint nyugdíjast Nagykanizsa városi tanácstaggá választotta, érdemeit az 1962. május 1-jén kelt oklevél *diszpolgársággal* ismerte el. Végül kiváló társadalmi munkájáért *aranyéremmel* tüntették ki.

Látnoki elképzelései messze előrenéztek, foglalkoztatták azok a lehetőségek, amelyeket majd a kőolajbányászati tevékenység befejezése után a szép dél-zalai környék hasznosíthat.

Gondolatait az olajbányászat bölcsőjére, Bázakerettyére irányítva elmondta, *„... hogy az üzemi épületekben akkor is lesz munka, mert a környék nagy erdei és annak termékei mindig fognak munkaalkalmat biztosítani a környékbelieknek. A nagy házakkból meg az irodákból üdülőt lehetne csinálni. Termálvizet az elhagyott olajkutak tudnak adni. Csendes, nyugalmas üdülőhelyet lehet itt varázsolni, ide, erre a szép, de rossz közlekedésű vidékre. A pihenni vágyó emberek szerényebb utazási igényeit az autóbuszjáratok, meg az erdei vasút kielégítik...”*.

Bősze Kálmánt 1969. szeptember utolsó napján kísérték nyughelyére a nagykanizsai temetőben.

Búcsúztatásán Binder Béla, régi munkatársa, soproni „kamarása” mondta a következőket:

„... A szeptember végi, szívfájdítóan bágyadt, őszi napsütésben lassan peregnék le a messze földön híres-nevezetes, ma is méltán megcsodált kanizsai olajos lakótelep idestova 30 évvel ezelőtt ültetett, egymásra boruló platán- és nyárfasorainak megsárgult, elfonnyadt falevelei, hogy egy-egy nagyobb fu-vallattól, játékos forgószéltől felkapottan, lágyan ráereszkedjenek a szomszédba átköltözött istápolójuk, a „gazda” immáron örök lakhelyére...

S miközben a széltől elsodorva a verőfényben, vagy majd később esőtől pásztázottan, hóval viaskodva a sirboltra szállnak, halkan zizegő hangjukkal elsuttogják egymásnak, amit szüleiiktől, ük- és nagyszüleiiktől évről évre, szájról szájra hallottak, hogy negyedszázaddal ezelőtt Kanizsán is, meg Kerettyén és Lovászában is, meg a hosszú távvezeték mentén mindenhol: erdők ölén, dombok hajlatában, sivár szikeseken, sziklák tövében mesebeli tornácos házak, időtálló, ma sem csorbult csempéjű, korszerű lakótelepek, világos irodaépületek, pompás kultúrházak, szellős műhelyek, pázsitos sportpályák, vadregényes utak épültek egy új iparág derék honfoglalói részére, és az épületek közé szende nyirfacso-

portokat, szigorú fenyőket, hajladozó bukszusokat, az utak szegélyeként „bősze-színű” muskátlikát álmódott – és rendelt – egy, a szépnek minden formájáért lelkesülő, azt egész életén át hívőszegesen szolgáló szempár és akarat.

...Mert amihez hozzányúlt, azt Bősze Kálmán mind széppé változtatta. ...Kifinomult ízlését kitörölhetetlenül belevéste Nagykanizsa arculatába, mely városnak nagyon értékelt építési tanácsadója és köztisztelőben álló diszpolgára is volt.”

Felhasznált irodalom

Binder Béla: Kőolaj és Földgáz, 1969. december (p. 379.)

Jerome René: Emlékezés Bősze Kálmánra, Erdészeti, 1987. (p. 229.)

Dénes Gyula: Bősze mérnök emlékének, Olajmunkás, 1970. jan. 20.

A KÖNYVBEN EMLÍTETT UTCÁK NÉVVÁLTOZÁSAI

<i>1945 előtt</i>	<i>1968-ban</i>	<i>Ma</i>
Vécsey Zsigmond utca	Kun Béla utca	Vécsey utca
Babóchay György utca	Latinka Sándor utca	Babóchay utca
Olaj utca	Olaj utca	Olaj utca
Hajcsár utca	Oswald József utca	Erdész utca
Maort utca	Schönherz Zoltán utca	Maort utca
Dr. Papp Simon utca	Tolbuchin-sétány	Dr. Papp Simon-sétány
—	Várkonyi György utca	Tripammer Gyula utca
—	—	Bősze-köz
—	—	Gyulai-köz
Batthyány utca	Dr. Hamburger Jenő utca	Batthyány utca

RÉSUMÉ

Every visitor who wanted to see the sights of Nagykanizsa after 1945 was probably shown the oil company housing complex as an outstanding example of people-oriented architecture with its well spaced villa-like houses, which even today look new and modern.

After World War II the Hungarian construction industry was not able to build houses of similar quality for years.

How and when was this housing complex built? Who financed this unique construction? In the late 30s when oil was found in South-Zala, Nagykanizsa became the centre of oil research and oil industry. According to the regulations of Standard Oil Co. of New Jersey, which was the owner of MAORT (Hungarian-American Oil-Industrial Stock Company), the company was to provide their employees with suitable accommodation.

Dr István Krátky, the mayor of Nagykanizsa offered them municipal park land as a building site and MAORT also bought some of the neighbouring agricultural lands. As MAORT had significant income from selling oil they could afford to spend a large amount of money on a modern, well-designed housing complex. In Hungary there were no similar constructions at that time so completely new plans were needed. In a periodical, „Das Neue Haus” (Zurich, 1941) they found modern house-designs by Lajos Kozma, a Hungarian architect, who was also well known abroad. Using the principles of Kozma's plans and the experience of another construction József Berkes, who is also the author of this article, made the plans of the spacious "engineer-houses" and the smaller, but expertly built "clerk-houses". The gardens around the houses, which are integrated into their natural surroundings, were designed by Kálmán Bösze, who also directed the construction of the building site.

Construction began in 1942 using the finest building materials in spite of the shortage of supplies caused by the war. Timber was provided by a forest in Transylvania bought especially for this construction project. Due to the lack of iron and steel the gardens around the houses were only surrounded by a low rubble-stone fence marking the boundary of the building plot, which was rather unusual in Hungary at that time. The garden paths were paved with rubble-stone as well giving them a natural look.

Another unique feature of the villa houses is the built-in furniture, which was

unlike the usual style found in Hungary. These houses are aesthetic, comfortable and they are surrounded by a large green area. Each house has a terrace which is an ideal place for sunbathing or conversing.

The oil company housing complex is under the protection of the town authorities; it is hoped that it will preserve this special sight for future visitors.

The life and career of Kálmán Bősze

Kálmán Bősze was a well known engineer who directed the construction works of the booming oil industry in Hungary in the 1940s. He became known for being a versatile demanding expert with sophisticated taste, strong aesthetic values and a warm humane personality.

His career did not start smoothly. He was born in a small landowner family which could not finance his further education, so he had to work during his studies. When eventually he graduated from Sopron University as a forestry engineer he had much practical experience in the construction industry. In 1936 he found work as a driller at EUROGASCO, which was a company dealing with oil research. As he gained in importance in the company he decided to settle down in Nagykanizsa because it was the centre of oil industry. The necessary infrastructure for oil industry was lacking in Zala Country so he began to organize the building of heavy-duty industrial roads, factory buildings and dwelling-houses. The laying of electric cables and gas pipelines all over the Transdanubian area was also initiated as part of this infrastructure work.

With a secure funding source he was able to allow his good taste, natural creativity and last, but not least, his carefully chosen colleagues to create excellent work. The peak of his career was the building of the oil company housing complex, which was planned using the most modern trends of architecture and exacting work. The housing complex provides the visitor with a striking example of architecture unique for that time in Hungary.

However the great work remained unfinished. The war made it impossible to complete the construction and the housing complex was extended with temporary barrack-like buildings.

After a so called "sabotage case" in 1948 Kálmán Bősze was placed in a lower status at the company, but he remained highly respected by his colleagues. After his retirement he did much to improve the look of Nagykanizsa and in 1962 he was awarded the title of The Freeman of the Town. He died in 1969.

A SZERZŐKRŐL

Berkes József

1914-ben látta meg a napvilágot egy négygyermekes családban Balatonbogláron. Édesapja építési vállalkozó. Iskoláit a veszprémi Piarista Gimnáziumban kezdi, és Budapesten a Magyar Királyi Állami Felsőépítő-ipari Iskolában fejezi be. Miután a családi vállalkozásban kellő építőipari gyakorlatra tesz szert, 1941-ben építőmesteri képesítést szerez.

Még ugyanezen évben az újonnan szerveződő olajiparhoz kerül, mint építésztervező. A tervező munkájában a legmodernebb építési elveket igyekszik megvalósítani. Törekvéseihez a fellendülő olajipar pénzt és lehetőséget biztosít, amit bizonyít a nagykanizsai olajipari lakótelep (MAORT-telep) ma is újnak tűnő, esztétikus képe. Egy évtizeden keresztül a zalai olajipar építésztervezője, a lakótelepeken kívül számos üzemi jellegű építmény is az ő tervei szerint épült.

Nyugdíjasan is aktív közéleti emberként tevékenykedik, s mint ilyen adja itt közre életének legnagyobb szakmai kihívását.

Buda Ernő

1921-ben, Brennbergbányán született művelt, értelmiségi családban. A soproni Állami Reáliskola és Evangélikus Líceumban szerzett érettségi bizonyítványt, majd ugyancsak Sopronban bányamérnöki képesítést. Ezután az élete az olajbányászathoz köti. Aktív közreműködője a zalai, később az alföldi kőolaj- és földgáz kutatásoknak. Az 1956-os kiállása miatt halálra ítélik, de 1958-ban kiszabadul.

Továbbra is az olajiparban folytatja a tevékenységét, ahol komoly szaktekintély lesz. Az eredményes kitörésselhárítási módszerek kidolgozásával és alkalmazásával nemzetközi hírnévre tesz szert. Mint egyetemi előadó külföldi meghívásnak is eleget tesz.

Nyugdíjasként sem csökken az aktivitása, s változatlanul kiváló emberi kapcsolatokkal rendelkezik, és mint ilyen, a gazdag ismereteire és a ma is friss emlékeztére építve sajátosan szubjektív méltatást készített Bősze Kálmán mérnök – immár legendává nemesült – életéről és működéséről.

A VÁROSVÉDŐ EGYESÜLET ÁLTAL KIADOTT HONISMERETI FÜZETEK

1. *Dr. Fülöp György*: Kiskanizsai ragadványnevek [Sokszorosított kéz(gép)-irat].
2. *Dr. Tolnai Sándor*: A tűz elleni védekezés Nagykanizsán 1690-től 1988-ig. 1989.
3. *Főnyad Pál*: A nagykanizsai evangélikus gyülekezet története. 1991.
4. *Dr. Makoviczky Gyula*: Göcseji és hetési falucsúfólók. 1992.
5. *Dr. Cseke Ferenc*:
 1. Nagykanizsa vonzaskörzete.
 2. Nagykanizsa természeti viszonyainak értékelése a településfejlődés és a gazdasági élet szempontjából.
 3. Nagykanizsa milyen mértékig támaszkodhat a városkörnyéke élelmi-szeripari nyersanyagaira? 1993.
6. *Dr. Rózsa Miklós*: Kanizsa mecsetből kialakított plébániatemploma 1690–1700. között. 1993.
7. *Balogh László*: Nagykanizsa város és környéke környezetállapoti alapfelmérése. 1994.
8. *Lencsés Gábor*: Az újudvari Csibiti-völgy természeti képződménye és élővilága. 1994.
9. *Dr. Vándor László*: Botszentgyörgy vára. (Az ún. Romlott-vár kutatásainak eredményéből). 1995.
10. *Dr. Rózsa Miklós*: Ingatlantulajdon és telekkönyv Kanizsán a török alóli felszabadítást követő évtizedben. 1995.
11. *Dr. Cseke Ferenc*: A Principális-csatorna vízgyűjtőjének vízföldrajzi viszonyai. 1995.
12. *Buda Ernő–Benedek Miklós*: Károlyi Árpád, az olajbányászati és növényteni kutató 1907–1972. 1996.
13. *Dr. Rózsa Miklós*: Kanizsa város tanácsának bírói tevékenysége a török uralom megszűnése utáni évtizedben. 1996.
14. *Bogdanovic Lázár*: A Szent Miklósról elnevezett nagykanizsai görögkeleti szerb egyház. 1997.
15. *Rábavölgyi Attila*: A nagykanizsai református templom építésének története. Visszaemlékezés. 1997.
16. *Kassay László*: Az Olajipari Vadásztársaság története. 1997.
17. *Major Ilona*: A nagykanizsai Chevra Kadisa-könyv. 1998.

